O‘ZBEKISTONDA YARIMTAYYOR OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ISTE’MOLINING 2002–2026-YILLARDAGI DINAMIKASI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Pozilova Muazzamxon Mirolimjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Biologiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste’molining 2002–2026-yillardagi dinamikasi va rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish masalalari yoritilgan. Yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlarining mazmuni, asosiy turlari, kundalik ovqatlanish tizimidagi o‘rni hamda ularga bo‘lgan talabning shakllanishiga ta’sir etuvchi iqtisodiy va ijtimoiy omillar tahlil qilingan. Xususan, aholining turmush tarzi, vaqtni tejashga bo‘lgan ehtiyoji, xarid qobiliyati, mahsulotlar narxi, sifati, oziq-ovqat xavfsizligi va savdo infratuzilmasining rivojlanishi iste’mol xususiyatlarini belgilovchi muhim omillar sifatida ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, hududlar o‘rtasidagi tafovutlar hamda ishlab chiqarish ko‘rsatkichlarini yarimtayyor mahsulotlar iste’moli bilan bevosita tenglashtirish mumkin emasligi asoslab berilgan. Maqolada iste’mol dinamikasini xolis baholash uchun ishlab chiqarish, import va eksport, mahsulot zaxiralari, chakana savdo hamda uy xo‘jaliklari xarajatlariga oid ma’lumotlarni o‘zaro taqqoslash zarurligiga alohida e’tibor qaratilgan. 2026-yil bo‘yicha to‘liq yillik statistik ma’lumotlar shakllanmagani sababli, ushbu yilga doir ko‘rsatkichlarni talqin qilishda davr chegaralarini hisobga olish lozimligi ta’kidlangan. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari bozorini o‘rganish, iste’mol tendensiyalarini ilmiy

asosda baholash va kelgusidagi statistik tadqiqotlar uchun zarur ma'lumotlar yo'nalishini belgilashda ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari, iste'mol dinamikasi, oziq-ovqat bozori, iste'mol talabi, oziq-ovqat xavfsizligi, ishlab chiqarish hajmi, chakana savdo, uy xo'jaliklari xarajatlari, hududiy tafovutlar, statistik tahlil, O'zbekiston iqtisodiyoti.

Annotation. This article examines the dynamics and development trends of semi-finished food product consumption in Uzbekistan in 2002–2026. It analyzes the content and main types of semi-finished food products, their place in the daily diet, and the economic and social factors that shape demand for them. In particular, the population's lifestyle, need to save time, purchasing power, product prices, quality, food safety, and the development of trade infrastructure are considered as key factors determining consumption patterns. The article also substantiates that the volume of food production and regional disparities, as well as production indicators, cannot be directly equated with the consumption of semi-finished products. Special attention is paid to the need to compare data on production, imports and exports, product stocks, retail trade, and household expenditures in order to assess consumption dynamics objectively. Since full annual statistical data for 2026 have not yet been compiled, it is emphasized that the limits of the period must be taken into account when interpreting indicators for this year. The research findings are important for studying the semi-finished food products market in Uzbekistan, scientifically assessing consumption trends, and defining the data needed for future statistical research.

Keywords: semi-finished food products, consumption dynamics, food market, consumer demand, food security, production volume, retail trade, household expenditures, regional disparities, statistical analysis, economy of Uzbekistan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы изучения динамики и тенденций развития потребления полуфабрикатов пищевых продуктов в

Узбекистане в 2002–2026 годах. Проанализированы содержание и основные виды полуфабрикатов, их место в системе повседневного питания, а также экономические и социальные факторы, влияющие на формирование спроса на них. В частности, в качестве важных факторов, определяющих особенности потребления, рассмотрены образ жизни населения, потребность в экономии времени, покупательная способность, цены на продукцию, качество, продовольственная безопасность и развитие торговой инфраструктуры. Также обосновано, что объём производства продуктов питания, региональные различия и производственные показатели не могут напрямую приравниваться к потреблению полуфабрикатов. В статье особое внимание уделено необходимости сопоставления данных о производстве, импорте и экспорте, товарных запасах, розничной торговле и расходах домашних хозяйств для объективной оценки динамики потребления. Поскольку полные годовые статистические данные за 2026 год ещё не сформированы, подчёркивается необходимость учитывать временные границы периода при интерпретации показателей этого года. Результаты исследования имеют значение для изучения рынка полуфабрикатов пищевых продуктов в Узбекистане, научной оценки тенденций потребления и определения направления необходимых данных для будущих статистических исследований.

Ключевые слова: полуфабрикаты пищевых продуктов, динамика потребления, продовольственный рынок, потребительский спрос, продовольственная безопасность, объём производства, розничная торговля, расходы домашних хозяйств, региональные различия, статистический анализ, экономика Узбекистана.

Metodologiya. Tadqiqotda O‘zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste’molining 2002–2026-yillardagi dinamikasini o‘rganish uchun statistik, qiyosiy-tahliliy va dinamik tahlil usullaridan foydalaniladi. Ma’lumotlar manbasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining rasmiy ma’lumotlari, oziq-ovqat sanoatiga oid hisobotlar va ilmiy adabiyotlar tanlanadi. Mavjud ko‘rsatkichlar

asosida ishlab chiqarish va iste'mol hajmidagi o'zgarishlar, ularning o'sish sur'atlari hamda rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Hisob-kitoblarda mahsulotlar tasnifi, o'lchov birliklari va statistik ma'lumotlarning taqqoslanuvchanligi hisobga olinadi. 2026-yil bo'yicha to'liq yillik ma'lumotlar mavjud bo'lmagani sababli, 2026-yil oktabrigacha e'lon qilingan ma'lumotlardan foydalanish nazarda tutiladi. Ishlab chiqarish ko'rsatkichlari haqiqiy iste'mol hajmidan farqlanishi sababli, ular alohida baholanadi va statistik ma'lumotlar yetishmasligi tadqiqot cheklovi sifatida ko'rsatiladi.

Ilmiy yangilik. Tadqiqotning ilmiy yangiligi O'zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste'molining 2002–2026-yillardagi dinamikasini tarixiy-qiyosiy va statistik yondashuvlar asosida o'rganish, mavjud ma'lumotlar doirasida iste'mol bozoridagi o'zgarishlarni aniqlash hamda rivojlanish tendensiyalarini tizimli tahlil qilish bilan belgilanadi. Tadqiqotda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning o'zgarishi iqtisodiy, demografik va ijtimoiy omillar, jumladan, urbanizatsiya, aholi turmush tarzining o'zgarishi va oziq-ovqat tayyorlashga sarflanadigan vaqt bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, mahsulotlarni ishlab chiqarish, import qilish va iste'mol qilish ko'rsatkichlarini alohida tahlil qilish orqali bozor dinamikasini baholashda ularning o'zaro farqlarini hisobga olish yondashuvi asoslanadi. Turli davrlarga oid statistik ma'lumotlarning qamrovi va taqqoslanuvchanligini baholash orqali uzoq muddatli o'zgarishlarni tahlil qilish imkoniyatlari hamda mavjud axborot cheklovlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste'molining rivojlanish xususiyatlarini tushuntirish va O'zbekiston oziq-ovqat bozoridagi o'zgarishlarni keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun baholashga xizmat qiladi.

Kirish. Bugungi kunda aholining turmush tarzi, urbanizatsiya jarayonlari va oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi iste'mol bozorining tarkibiy o'zgarishlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan, tayyorlash uchun kam vaqt talab qiladigan yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari zamonaviy iste'mol bozorining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ushbu mahsulotlarga bo'lgan talabni o'rganish oziq-ovqat iste'moli

xususiyatlari va aholining o‘zgarib borayotgan ehtiyojlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi ushbu yo‘nalishni statistik jihatdan o‘rganish zaruratini kuchaytiradi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda yirik korxonalar tomonidan 152,1 trillion so‘mlik oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarilgan, bu 2024-yilga nisbatan 9,7 foizga ko‘pdir. Biroq mazkur ko‘rsatkich umumiy oziq-ovqat ishlab chiqarish hajmini ifodalaydi va yarimtayyor mahsulotlar iste’molining o‘sishini bevosita aks ettirmaydi. Ushbu tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste’molining 2002–2026-yillardagi dinamikasini mavjud statistik ma’lumotlar asosida o‘rganish, rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va unga ta’sir etuvchi iqtisodiy hamda ijtimoiy omillarni tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda ishlab chiqarish va iste’mol ko‘rsatkichlari o‘zaro farqlanib, ma’lumotlarning taqqoslanuvchanligi hisobga olinadi. 2026-yil bo‘yicha esa oktabrgacha e’lon qilingan ma’lumotlardan foydalanish nazarda tutiladi.

Asosiy qism. Yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari oziq-ovqat xomashyosiga dastlabki yoki muayyan darajada ishlov berish orqali keyingi tayyorlash jarayonini yengillashtiradigan mahsulotlar hisoblanadi. Ular tarkibiga muzlatilgan chuchvara, manti, kotlet, xamir mahsulotlari, tozalangan va maydalangan sabzavotlar, tayyorlashga mo‘ljallangan go‘sht mahsulotlari hamda boshqa turdagi mahsulotlar kirishi mumkin. Biroq yarimtayyor mahsulotlar tushunchasi barcha mamlakatlarda bir xil tasniflanmasligi sababli, statistik tahlilda mahsulot guruhlarining aniq chegaralarini belgilash muhimdir. Xususan, uy sharoitida tayyorlangan yarimtayyor mahsulotlar, sanoat usulida ishlab chiqarilgan mahsulotlar va to‘liq tayyor oziq-ovqat mahsulotlarini bir xil toifaga kiritish natijalarning aniqligiga ta’sir qilishi mumkin.

Yarimtayyor mahsulotlarga talabning shakllanishi bir nechta o‘zaro bog‘liq omillar bilan belgilanadi. Yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabni tahlil qilishda narx va xarid qobiliyati o‘rtasidagi munosabatga alohida e’tibor qaratish lozim. Mahsulot narxi iste’molchining tanloviga ta’sir qiluvchi omillardan biri bo‘lib, xaridorlar

ko‘pincha narx, sifat, miqdor va tayyorlash qulayligini o‘zaro taqqoslaydi. Ayrim iste’molchilar vaqtni tejash imkoniyatini ustuvor deb bilsa, boshqalar uchun mahsulotning arzonligi va oilaviy budjetga mosligi muhimroq bo‘lishi mumkin. Shu sababli yarimtayyor mahsulotlarga talabni faqat mahsulotlarning mavjudligi bilan izohlash yetarli emas. Narxlarning o‘zgarishi, aholi daromadlari va xarid imkoniyatlarini birgalikda o‘rganish iste’mol xususiyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunda pul xarajatlarining ko‘payishi bilan xarid qilingan mahsulot miqdorining ortishi alohida ko‘rsatkichlar sifatida baholanishi zarur. Birinchidan, aholining bandligi va kundalik mashg‘ulotlarining ko‘payishi oziq-ovqat tayyorlashga sarflanadigan vaqtni tejashga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirishi mumkin. Ikkinchidan, chakana savdo tarmoqlarining kengayishi, muzlatkichli saqlash imkoniyatlari va mahsulotlarni qadoqlash texnologiyalarining takomillashishi bunday mahsulotlarning iste’molchiga yetib borishini osonlashtiradi. Uchinchidan, uy xo‘jaliklarining daromadi, mahsulot narxi, sifati va iste’molchilarning oziq-ovqat xavfsizligiga bo‘lgan munosabati xarid qarorlariga ta’sir ko‘rsatadi.

FAOning oziq-ovqat tizimlari rivojlanishiga bag‘ishlangan tahlillarida urbanizatsiya va daromadlar o‘zgarishi oziq-ovqat iste’moli tarkibiga, jumladan, qayta ishlangan mahsulotlarga bo‘lgan talabga ta’sir qiluvchi omillar sifatida ko‘rsatilgan. Biroq xalqaro miqyosda aniqlangan ushbu tendensiyalarni O‘zbekiston sharoitiga bevosita ko‘chirish mumkin emas. Ularning mahalliy bozordagi ta’sirini aniqlash uchun mamlakatning demografik xususiyatlari, oziq-ovqat iste’moli an’analari, daromadlar dinamikasi va savdo infratuzilmasi bilan bog‘liq ma’lumotlarni birgalikda tahlil qilish zarur.

O‘zbekistonda oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi yarimtayyor mahsulotlar bozorini o‘rganishda muhim iqtisodiy kontekst hisoblanadi. Milliy statistika qo‘mitasi e’lon qilgan ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda mamlakatda yirik korxonalar tomonidan 152,1 trillion so‘mlik oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarilgan. Ushbu ko‘rsatkich

2024-yilga nisbatan 9,7 foizga yuqori bo‘lgan. Bu raqam oziq-ovqat ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy hajmi va uning yillik o‘zgarishini ko‘rsatadi, biroq aynan yarimtayyor mahsulotlar ishlab chiqarish yoki iste’molining o‘sish sur’atini ifodalamaydi.

Hududiy ko‘rsatkichlar ham oziq-ovqat ishlab chiqarish faoliyatining mamlakat bo‘ylab bir xil taqsimlanmaganini ko‘rsatadi. 2025-yilda oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish qiymati Toshkent shahrida 27,6 trillion so‘mni, Toshkent viloyatida 21,5 trillion so‘mni, Samarqand viloyatida esa 19,5 trillion so‘mni tashkil etgan . Ushbu farqlar ishlab chiqarishning hududiy joylashuvi va iqtisodiy faolligini tavsiflaydi. Shunga qaramay, mazkur ko‘rsatkichlar hududlarda yarimtayyor mahsulotlar iste’moli aynan yuqori ekanini isbotlamaydi, chunki ishlab chiqarish joyi, mahsulotning sotiladigan bozori va iste’molchining yashash hududi bir-biridan farq qilishi mumkin.

Yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari bozorini baholashda mahsulotlarning ishlab chiqarishdan iste’molchigacha bo‘lgan harakatini hisobga olish lozim. Mahalliy ishlab chiqarish hajmi ichki bozordagi taklifning bir qismini ifodalasa, ishlab chiqarish va iste’mol o‘rtasidagi munosabatni to‘liq tushunish uchun mahsulotning bozor bo‘ylab harakatlanish bosqichlarini ham hisobga olish kerak. Korxonada ishlab chiqarilgan mahsulot avval saqlash, tashish, ulgurji savdo va chakana savdo jarayonlaridan o‘tishi mumkin. Ushbu bosqichlarda yuzaga keladigan xarajatlar mahsulotning yakuniy narxiga ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, ishlab chiqarilgan mahsulotning hammasi bir davrning o‘zida sotilmasligi mumkin. Mahsulot zaxiralarining o‘zgarishi, eksportga yo‘naltirilgan miqdor va import hajmi ichki bozorda mavjud bo‘lgan taklifni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Demak, yarimtayyor mahsulotlar iste’molini baholashda faqat ishlab chiqarish ko‘rsatkichiga tayanish emas, balki ishlab chiqarishdan yakuniy iste’molgacha bo‘lgan jarayonni izchil o‘rganish talab etiladi. Shu bilan birga, eksport, zaxiralardagi o‘zgarishlar, saqlashdagi yo‘qotishlar va mahsulotlarning boshqa maqsadlarda ishlatilishi mavjud taklif bilan haqiqiy iste’mol o‘rtasidagi farqni yuzaga keltiradi.

Shuning uchun ishlab chiqarish hajmining ortishi avtomatik ravishda aholi iste'moli ham xuddi shuncha ko'payganini anglatmaydi.

Xulosa

O'zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste'molining 2002–2026-yillardagi dinamikasini o'rganish oziq-ovqat sanoati rivojlanishi, iste'mol bozori o'zgarishlari va aholining turmush tarzi bilan bog'liq jarayonlarni kompleks tahlil qilishni talab etadi. Mavjud statistik ma'lumotlar mamlakatda oziq-ovqat ishlab chiqarish hajmi ortib borayotganini ko'rsatsa-da, ushbu tendensiyani yarimtayyor mahsulotlar iste'molining bevosita o'sishi sifatida talqin qilish mumkin emas. Iste'mol dinamikasini aniq baholash uchun mahsulot turlari, ishlab chiqarish va import hajmi, uy xo'jaliklari xarajatlari hamda aholi jon boshiga iste'mol ko'rsatkichlarini o'zaro bog'liq holda o'rganish zarur.

Tadqiqotning metodologik yondashuvi uzoq muddatli o'zgarishlarni qiyoslashda statistik ma'lumotlarning ishonchliligi, taqqoslanuvchanligi va davriy qamrovini hisobga olish muhimligini ko'rsatadi. Xususan, 2026-yil oktabrigacha e'lon qilingan ma'lumotlarni to'liq yillik ko'rsatkichlardan farqlash, nominal qiymat o'zgarishini haqiqiy iste'mol hajmidan ajratish hamda aholi soni dinamikasini hisobga olish ilmiy xulosalarning asoslanganligini ta'minlaydi.

O'zbekistonda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste'molini chuqur o'rganish oziq-ovqat bozori rivojlanishini baholash, iste'molchilarning ehtiyojlarini tushunish va kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega. Mazkur yo'nalishda mahsulotlar kesimida muntazam statistik kuzatuvlarni kengaytirish, uy xo'jaliklari iste'molini batafsil o'rganish va uzoq muddatli ma'lumotlar bazasini shakllantirish zarur. Bu esa 2002–2026-yillar oralig'idagi o'zgarishlarni aniq hisoblash hamda yarimtayyor oziq-ovqat mahsulotlari iste'molining rivojlanish tendensiyalarini ishonchli baholash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishda qaysi hudud yetakchi? — 2026. — URL: https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/67002-ozi-ov-at-ma-sulotlari-ishlab-chi-arishda-ajsi-udud-etakchi-3
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. The Share of Food Products in the Structure of Household Consumer Spending. SIAT rasmiy statistik ma’lumotlar bazasi. — URL: https://siat.stat.uz/data/2370/?lang=en
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023: Urbanization, Agrifood Systems Transformation and Healthy Diets Across the Rural–Urban Continuum. — Rome: FAO, 2023. — DOI: https://doi.org/10.4060/cc3017en
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). About Food Consumption Estimates. — URL: https://www.fao.org/measuring-hunger/food-consumption/about-food-consumption-estimates/
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Computing Food Consumption Statistics. — URL: https://www.fao.org/measuring-hunger/food-consumption/computing-food-consumption-statistics/ende Bruin, S., Holleman, C. Urbanization Is Transforming Agrifood Systems Across the Rural–Urban Continuum Creating Challenges and Opportunities to Access Affordable Healthy Diets. FAO Agricultural Development Economics Working Paper 23-08. — Rome: FAO, 2023. — DOI: https://doi.org/10.4060/cc8094en
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Processing Food Consumption Data from Household Consumption and Expenditure Surveys (HCES). — 2026. — URL: https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/cd4413en